

Spijkerharde oordelen

Kolonialisme en racisme. Een postkoloniale kroniek. Jan Breman (Amsterdam University Press, Amsterdam 2021), 404 blz., € 29,99

Wie tegenwoordig iets relativerends zegt of schrijft over een koloniale aangelegenheid behoort al snel tot de club van reactionairen. Dat is anders geweest. Toen Jan Breman in 1987 zijn studie over de onderdrukking en uitbuiting van koelies op Sumatra het licht deed zien, was hij de klokkenluider in het land van voornamelijk trotse geleerden. Wij hadden daar iets groots verricht en het geluid van Breman was anders: tegendraads en spijkerhard. Ontwikkelingssocioloog Breman bundelde veertien artikelen en introduceert ze met een stuk over zijn eigen achtergrond. Breman blijft Breman, zijn oordeel is nog steeds spijkerhard. Hoewel hij waardering uit voor de geschriften van anderen – waar hij kan, bouwt hij voort op wat historici te berde hebben gebracht – ontsnapt geen wetenschapper aan zijn kritiek. Of je nu Cees Fasseur, Henk Wesseling, Gert Oostindie, Piet Emmer, Remco Raben of Ulbe Bosma heet. Breman heeft altijd kanttekeningen, nuanceverschillen, of soms ronduit weerleggingen van wat de ander heeft geponeerd. En dat dan in fraaie volzinnen, geïllustreerd met wetenschappelijk verantwoord bewijs. Wat Breman betoogt, laat zich kort weergeven: het kolonialisme in Nederlands-Indië en in de Congo ging uit van witte superioriteit en nietsontziende uitbuiting van de lokale bevolking. Er was sprake van een systeem waarin alles ondergeschikt was aan winstmaximalisatie van het moederland, ook al deed men het voorkomen alsof daar het brengen van beschaving tegenover stond. Ook na de dekolonisatie is er sprake van racistisch beleid. Nederland heeft

het wingewest Indonesië verwoest en ontwricht achtergelaten, en heeft gebouwd op het geaccumuleerde rendement van eeuwenlange uitbuiting. Breman is onbarmhartig in het gebruik van citaten. Hijzelf noemt het 'rauw'. In een poging om zoveel mogelijk rubber te krijgen, toonden blanke meesters vormen van bezetenheid in de Congo waarbij beschrijvingen je onpasselijk maken. 'De galg wordt opgesteld. De koord is te hoog vastgemaakt. Ze tillen de nikker naar omhoog en doen hem een knoop om. De koord draait gedurende enkele ogenblikken, dan krak, het individu ligt te spartelen op de grond. Een schot in de nek en klaar is Kees.' En dat onder het mom van het brengen van beschaving. Breman heeft het over terreur en over een 'koloniaal schrikbewind'. Wat Breman ook aantoon, is dat het niet beter werd toen Leopold II, door schandalen gedwongen, Congo aan de Belgische staat moest overdragen. Noch werd het beter toen het cultuurstelsel in Indië ten grave werd gedragen. De rassenhaat bleef hetzelfde. De minachting voor de lokale cultuur bleef even groot. 'Racisme bleef de hoeksteen van het laatkoloniaal bestel. De "inlander" promoveerde van *Untermensch* tot medemens, nog steeds inferieur maar onder blanke leiding voor zedelijke en intellectuele leiding' (p. 182).

Breman trekt dit verder en laat niet na om de geschiedenis van zijn voorouders – arbeiders – hierin te betrekken. 'Het racisme waarop de koloniale verhouding gebaseerd was, deed sterk denken aan de denigrerende en discriminerende houding die de elite in het moederland had aangenomen jegens de werkende klasse. Zedelijke minderwaardigheid, lage intelligentie, gemis aan discipline, werkonwilligheid en nog meer van dit soort diskwalificaties, die aan het gedrag werden toegeschreven en de moraal van het proletariaat conditioneerden, maakten de lotsverbetering van deze onderklasse tot een al even hachelijke onderneming als de verhoging van het peil van welzijn en welvaart van de inlanders' (p. 185). *Kolonialisme en racisme* boeit van het begin tot bijna het einde. Twee (de twee kortste) van de veertien artikelen ogen gedateerd. Het betoog van Breman blijft echter meer dan overeind en houdt actualiteitswaarde voor de houding van de Nederlandse en Belgische staat tot Indonesië en Congo.

Ger Jan Onrust

Zoektocht naar een Canadese soldaat

H.W.R. was hier. Canada, Nederland, de Bevrijding en de zoektocht naar soldaat Harold Wilbert Roszell. *Ernst Arbouw* (Atlas Contact, Amsterdam 2021), 280 blz., € 21,99

Harold Wilbert Roszell uit Toronto is net zeventien wanneer hij zich in 1941 aanmeldt bij het leger. Omdat hij niet de vereiste leeftijd heeft, verandert hij zijn geboortedatum. Geen probleem blijktbaar. Een maand na D-day zet hij in Normandië voet aan wal. Vervolgens rukt hij met de tweede Canadese

infanteriedivisie via Caen, Dieppe, Antwerpen en Zeeland naar Nijmegen op, waar gedurende een lange en barre winter (een van de koudste ooit) pas op de plaats wordt gemaakt. Na het slechten van de Rijnbarrière in het voorjaar gaat de opmars verder richting de stad Groningen. Begin april 1945 wordt na een hevige strijd ook het laatste Duitse bolwerk in de provincie aan de zegekar gebonden. Als 'batman' ('soldaat-bediende-chauffeur en manusje-van-alles voor een officier') verkeert Harold tijdens zijn 'oorlogsavontuur' niet in de voorste en meest gevaarlijke linie. Om vermoedelijk die reden houdt hij zich in Eelde-Paterswolde op, waar het legerhoofdkwartier zijn intrek heeft genomen, tien kilometer ten zuiden van de frontstad. De oorlog zit er nu bijna op en in een boom op een landgoed aldaar kerft hij zijn initialen: 'H.W.R. Toronto. Canada.' Wellicht zijn laatste levensteken, want op 16 april komt er een einde aan zijn jonge leven. Schoot een sluipschutter of een vluchtende collaborateur hem dood? Niemand die het weet. Harold ligt in Holten in Overijssel op de Canadese erebegraafplaats begraven. Het is een boswachter die driekwart eeuw later de drie letters ontdekt en er auteur Ernst Arbouw op Facebook op attendeert. Hij laat er als journalist geen gras over groeien. Ook al lijkt zijn onderzoek onbegonnen werk, op een oorlogswebsite heeft hij al snel de naam te pakken. En zowaar, met dank aan de *Toronto Star*, een rouwadvertentie. Niet lang daarna ontmoet hij in Amsterdam een nicht van Roszell. Zij is met haar

man – kan het nog toevalliger? – vanuit de hoofdstad aan een vakantiereis door Europa begonnen. Door haar gaan er vervolgens op sociale media andere familieleden voor hem open. Tijdens zijn verblijf van zes weken in Canada, waar hij research verricht in archieven en diverse mensen spreekt, heeft hij eveneens vindingsgeluk. Vooral zijn verhaal voor de radio en op twee televisiestations maakt tal van reacties los, die hem nog meer informatie verschaffen. Hij krijgt te horen dat er in Canada decennialang weinig belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog is geweest. In 1995 werden de Canadezen 'wakker geschud'. Zij zagen toen live de herdenking van de bevrijding in Nederland met de maar liefst zesduizend veteranen, die 'juichend en huilend' werden onthaald. Alsof zij opnieuw de bevrijders waren! De gedetailleerde reconstructie van de zoektocht, de gesprekken met verwanten en met een laatste veteraan, historici en andere insiders, de e-mails, Harold's brieven aan zijn moeder, de epistels aan zijn broer, enzovoort, zijn fascinerend om te lezen. Ook de hoofdstukken over de Canadese strijdkrachten zijn uitermate boeiend. Zo vertelt de auteur dat in 1939 Canada als een van de eerste naties Duitsland de oorlog verklaarde, terwijl de defensie uit anderhalve man en een paardenkop bestond. Direct daarna overspoelden tienduizenden vrijwilligers de rekruteringskantoren. Zoveel dat het land in het heetst van de strijd maar liefst vier divisies naar Europa kon sturen. Ronduit spannend leest Arbouws verslag over de bevrijding van Groningen. De Duitsers gaven zich in de meeste steden over, in de provinciehoofdstad gebeurde dat niet. In 'klein Stalingrad' werd van straat tot straat en van huis tot huis om elke meter grondgebied gevochten. Op vele plekken zijn de littekens nu nog zichtbaar. Volgens de auteur is de scheur in de achtermuur van het stadhuis, veroorzaakt door 'een perfect gemikt schot van een Canadese tank' inmiddels een toeristische trekpleister. *H.W.R. was hier* is een historisch werk, dat de lezer moeilijk opzij kan leggen!

Gert Moleman

Dramatisch drieluik

Vuistrecht en wisselgeld.

Nederland en de Frans-Duitse oorlog 1870-71. Paul Moeyes (Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen 2021), 424 blz., € 32,50

Om de Eerste en Tweede Wereldoorlog beter te kunnen begrijpen, is inzicht in de Frans-Duitse Oorlog noodzakelijk. Daarom is het nieuwste boek van Eerste Wereldoorlogkenner Paul Moeyes een welkome aanvulling op de reeds bestaande Nederlandstalige literatuur. In het voorwoord wordt de Frans-Duitse Oorlog benaderd als het eerste paneel van een dramatisch drieluik, omdat deze drie oorlogen uit elkaar voortvloeien (Hiltermann, 1988; Van Asperen de Boer, 2007; Doedens & Mulder, 2015). Het boek *Vuistrecht en wisselgeld* telt vijf hoofdstukken en een epiloog. De aanloop

'Een cruciaal gegeven was de groeiende macht van Pruisen die het machtsevenwicht in Europa dreigde te verstoren'

naar de Frans-Duitse Oorlog had in het eerste hoofdstuk uitvoeriger behandeld mogen worden. Een cruciaal gegeven was de groeiende macht van Pruisen die het machtsevenwicht in Europa dreigde te verstoren. De militaire successen van Pruisen werden vooral door de Europese grootmacht Frankrijk met argusogen gadeslagen. De snelle overwinning van Pruisen in 1866 op Oostenrijk tijdens de 'Bruderkrieg' bracht een schok teweeg in Frankrijk, dat zijn positie op het vasteland ernstig bedreigd zag. Tegen die achtergrond was een militaire confrontatie onvermijdelijk. ▶